



## דן אריאלי

מומחה להחלטות חשובות

### איך ינהג שר אוצר שדוגל בכלכלה התנהגותית?

פרופסור יקר, האם הכלכלה ההתנהגותית שוללת את תורת הכלכלה שלומדים באוניברסיטאות ומנסה להחליף אותה? הרי זה ממש לא אותו הדבר.

#### דניאל היקר,

הכלכלה הסטנדרטית חשובה ושימושית. אבל לדעתנו, חוקרי הכלכלה ההתנהגותית, היא לא מושלמת. יש בעיה בהנחת היסוד שלה, שלפיה כל אדם הוא מחושב ויעיל ויעשה תמיד את החבירה הכי טובה עבורו. עקרון היד הנעלמה טוען ששך הפעולות האנוכיות והמושלמות של כל אחד יביא לתוצאה הכי טובה לכולם.

אבל אנחנו לא כאלה, וביתר תחומי החיים כבר הכירו בזה. תחשוב מה היה קורה אם היו מתכננים כבישים על סמך ההנחה שכולם נהגים בשלמות ויעילות. לא היו סוללים שר ליים והיו מצרים את הנתיבים, כי למה ליצוק אספלט היכן שאיש לא נוהג? וגם לא היו מגי בלות מהירות, כי מגבלות פוגעות ביעילות. היית רוצה לנהוג בכביש כזה?

בעולם המוחשי מתחשבים במגבלות שלנו, ומתמודדים איתן בעזרת החוק והטכנולוגיה. אבל כשזה מגיע לעולם ההחלטות, עדיין מניחים שכולם סופרמן מנטלי אנחנו יכולים להבין ולנתח הכל, בלי תאונות. הכלכלה הסטנדרטית שכנעה בזה יותר מדי אנשים, ובשונה מתחומי מדע אחרים, העובדות שהפריכו את ההנחה לא גרמו לכלכלנים לשנות אותה.

אסור לזנוח את העקרונות המורליים הכלכליים הוותיקים, אבל צריך להפסיק להתעלם מהמידע שהצטבר על איך בני אדם באמת פועלים. לפני הכלכלה ההתנהגותית, לפני שמחליטים אם להשקיע 700 מיליארד דולר בתוכנית לוחץ או אם לשנות חוק כלכלי משפיע, צריך להתבסס לא רק על התחזית של המודל המיטטי שמניח שכולם רציונליים, אלא גם על עובדות מהשטח. כלכלנים התנהגותיים ישלפו תוצאות מניסויים שבהם נערכה סימולציה של הרעיון שבוטח על שיתוף. מתי בפעם האחרונה ראית מישהו צד ציפור? את העופות שאנו אוכלים אנחנו מגדלים בשבי, וגם אם אני חנו הורסים לשאר הציפורים את הסביבה אנו כבד לא רודפים אחריהן. אולי בגלל זה כבר כמעט לא רואים דחלילים.

אבל חקלאים רציונליים מעולם לא הסתפקו בגולם המוכר. יש שהיו תולים ציפורים מתות לתצוגה, למען יראו וייראו, יש מכשירים כמו הקלופטץ האוסטרי, שהוא מין שבשבת רוח מרעישה, או הסוזה היפני שמופעל בכוח המים ומשמיע נקישות עזות. ולרשת החקלאי המודרני עומד מגי

פרופ' אריאלי הוא חוקר כלכלה התנהגותית ומחבר רבי המכר "לא רציונלי ולא במקרה" ו"לא רציונלי אבל לא נורא" שאלות לדן אריאלי: askdan@calcalist.co.il



## בלדד השוחי

חוזר עם תשובה



איור: עיר מנדל

## דחלילים עובדים?

האם ציפורים באמת מפחדות מדחלילים? כפיר

#### כפיר היקר,

אתה יותר דומה לציפור ממה שאתה קם שדנמה לך. דמיון שאתה קם בלילה, נכנס לשירותים ומגלה שם דחליל. ספק אם תגיע לאסלה. ייקח לך קצת זמן להבין שמדובר בגולם בלתי מויק. כך גם הציפורים. מספיק חכמות כדי לדעת שכל דא להתרחק מהעופות על שתיים ולר בשים בגדים, אבל גם מספיק חכמות כדי ללמוד שהרמות המסוימת הן, שעומדת ליד האוכל שלהן ולעולם לא זזה, אינה מסוכנת.

בתחילה הן ניגשות בדחילו, שזה פחד בארץ מית, והשרש של המילה "דחליל" (ולפני שתשאל, "דחילמו" זו אהבה שאינה קשורה לעניינים), אך ברגע שהדיסטנס נשבר אין דרך חזרה. או כדי שהדחליל יעשה את העבודה חייבים, לכל הפחות, להעביר אותו מדי פעם למקום לא מוכר. ולפעמים גם זה לא עוזר. עורבים מסוגלים לזהות פרצופים, כפי שחוקרים מאוניברסיטת ושינגטון הוכיחו לאחרונה, ואני בטוח שהם יצליחו לזהות דחליל. והציפורים יש פחות ופחות סיבות לברוח מהחללים על שתיים. מתי בפעם האחרונה ראית מישהו צד ציפור? את העופות שאנו אוכלים אנחנו מגדלים בשבי, וגם אם אני חנו הורסים לשאר הציפורים את הסביבה אנו כבד לא רודפים אחריהן. אולי בגלל זה כבר כמעט לא רואים דחלילים.

אבל חקלאים רציונליים מעולם לא הסתפקו בגולם המוכר. יש שהיו תולים ציפורים מתות לתצוגה, למען יראו וייראו, יש מכשירים כמו הקלופטץ האוסטרי, שהוא מין שבשבת רוח מרעישה, או הסוזה היפני שמופעל בכוח המים ומשמיע נקישות עזות. ולרשת החקלאי המודרני עומד מגי

או לפחות חלקי. למעשה, כבר לפני 70 שנה נערכו מחקרים שהראו שספיחת המים בעור היא רק תחילת התהליך. עוד אין לנו את כל הפריטים, אך נראה שהשינוי בכמות המים בעור גורם לתגובה עצבית שמוטתת את זרימת הדם לאצבעות ומכווצת אותן. כמה חוקרים אפילו משערים שהקימוט אינו תופעת לוואי אלא ניסיון לשפר את האחיזה בתנאי רטיבות. בינתיים לא נראה שזה באמת עוזר. תודה ענקית למגיבים שהעמידוני על טעותי ולימדו אותי (וחלק גדול מכם) משהו חדש.

שאלות לבלדד השוחי: askbilad@calcalist.co.il



## שיזף רפאלי

מתבונן בעולם החדש

## האם אפשר לצאת מהסרט?

הצצה לקטלוג המדעי של הטמטום האנושי

נכון ידעתם שזה מה שעומד לקרות? אמנם שתקם, אולי אפילו נתתם לזה לקרות לכם, אבל ראיתם את זה בא. ונכון שזה לא הוגן איך שההוא נהג בכס? הוא אמור היה לדעת שזה לא בסדר. הרי כשהמצב היה הפוך אתם נהגתם בו כשורה. נכון? והרבר הזה שהצעתם למכירה. הייתם קונים אותו בכסכם שאתם דורשים? לא? נו טוב, אבל אתם יודעים שהוא שווה את זה ומישהו אחר יסכים לשלם.

**אפקט דאנינג' קרוגר מגלה שככל שאנשים מנוסים פחות, הם מעריכים את עצמם יותר. לפיו, רוב האנשים לוקים בהערכת יתר של עצמם. חוץ מכם, כמובן. אתם מעריכים את עצמכם היטב. רק האחרים טועים**

במה עוד אנחנו משלים את עצמנו כאילו מידה כל אחד מאיתנו פחות חכם ממה שנדמה לו? דיוויד מקייירני, לשעבר כתב מקומונים מדרום ארצות הברית, הקים ב-2009 את הבלוג youarenotsmart.com ("אתה לא כזה חכם. קום"), שצמח לפרוקאט סט, סדרת סרטוני יוטיוב והרצאות מצולמות, ובאחרונה גם ספר מורפס, שמוקדש שים למיפוי מרוקק של התשובה המלאה לשאלה האת. דרך מחקרי פסיכולוגיה ומקרי מבחן הוא מציג רשימה מייאשת של הטיות פסיכולוגיות וכשלי חשיבה שאנו לוקים בהם, ושמציגים יחד את תמונת טיי

## תורת המספרים

הסטטיסטיקה של החיים

## המעברות של מערכת החינוך

האם השד העדתי הוא צל מהעבר או קרע חברתי שמחריף? חוקרים מאוניברסיטת תל אביב בדקו מדגם של 172 תלמידי תיכון ישראלים וגילו שבאופן עקבי, צאצאים לבני עדות המזרח מנותבים למסלולים מקצועיים שאינם מעניקים בגרות עיונית, או למסלולי מב"ר, של צאצאים למשפחות אשכנזיות מנותבים למסלולים עיוניים של בגרות מורחבת. התלמידים עצמם, התברר במחקר, אינם מודעים למגמה ואינם חושבים שיש קשר בין מוצא למסלול לימודים.

גל חן

פשותנו המשותפת. כן, כבר יודע שאנחנו מחליטים מהבטן ורק לאחר מעשה ממציאים נימוק רציונלי. אבל עדיין קשה לתפוס את העובדה שאין לנו שליטה בתהליך הזה. שמי שחושב שהוא יודע מתי הוא כן רציונלי משלה את עצמו.

**48 פרקי הספר "You Are Not So Smart"** סוקרים, בזה אחר זה, קמצוץ ממאות הנקודות העיוורת שלנו, שגורמות לנו לטעויות ואובדן. הוא מקדיש פרק לכך שלים שמוכרים עד כדי כך שהם נלמדים בבתי ספר, כגון נטייתנו להישמע לסמכות וללחץ חברתי, האשליה שהמצב בשליטתנו, או המחשבה שאחרים מושפעים מפרסומות ואנחנו לא. אבל מהתופעות המוכרות ביותר בפסיכולוגיה החברתית הוא ממשיך להטות מסקרות פחות, שמנתצות את התפיסה של כמעט כל אדם יש על עצמו, מראות בהומור רב עד כמה האהבליות שלנו קשה, ולבסוף מציעות תיקון.

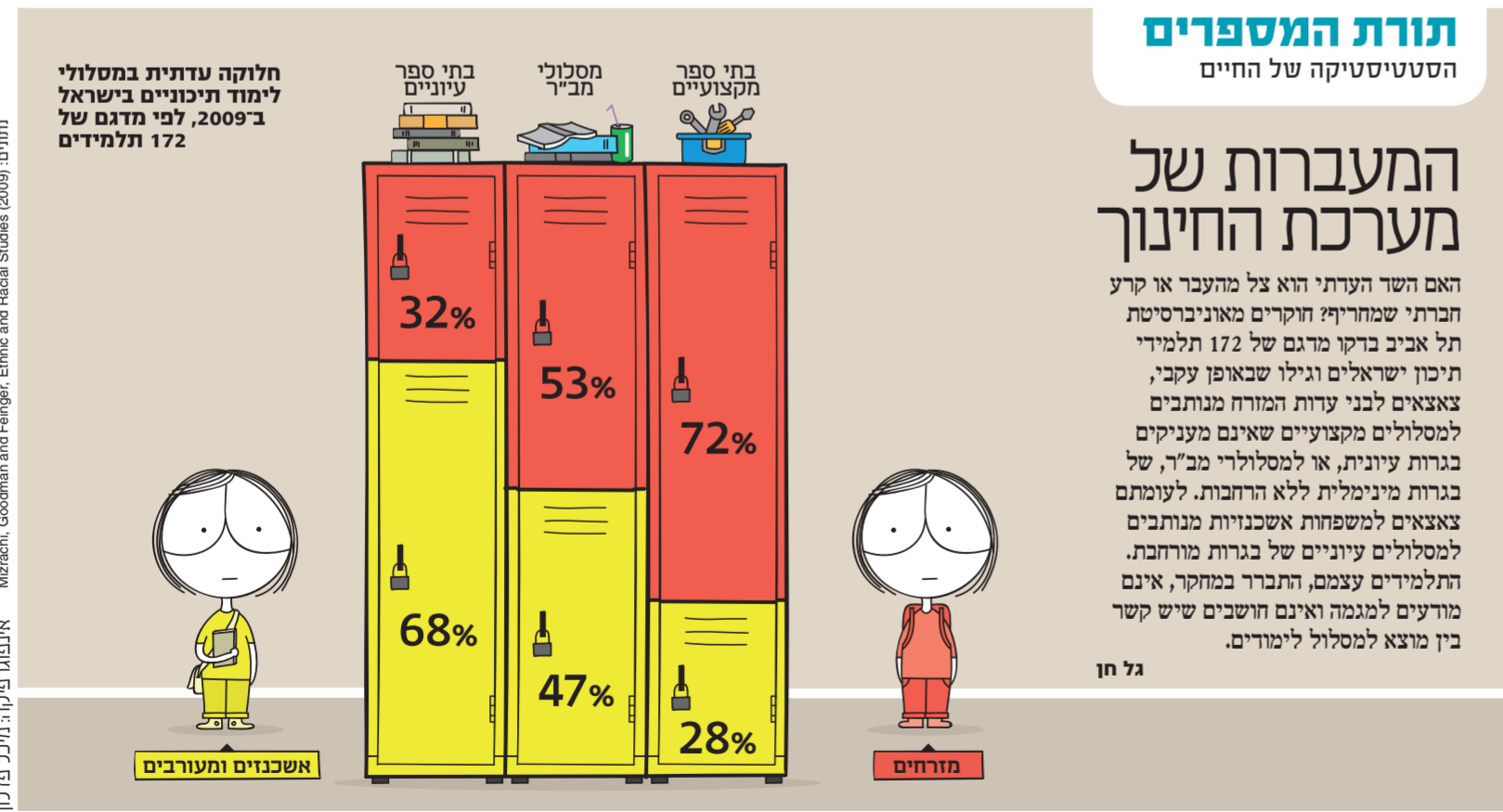
מקייירני מרגים איך רוב הזיכרון שלנו – אירועי העולם כפי שנצרכו במוחנו – הוא בעצם בדיה שהמצאנו. ואל תטרוח לפשפש בויכרונותיכם ולהבדיל בין הב"ר ל"מה שבטוח קרה". הכל אמין באותה המידה. הוא מספר מה באמת טיב הקשרים שלנו עם ה"חברים" שאנחנו מתחזקים בר"ר דאנינג'קרוגר, שלפיו ככל שאדם מוכשר שתות החברתיות. הוא מזכיר את "אפקט דאנינג'קרוגר", שלפיו ככל שאדם מוכשר ומנוסה יותר, כך הוא ייטיב להעריך את חולשותיו. ולכן רוב האנשים, הפחות מצ' טיינים, כנראה מוכיחים את עצמם בהערכת

יתר. מלברכס, כמובן. אתם באמת כשורה הראשונה בתחומכם, ומעריכים את עצמכם במדויק. הוא מדבר רק על האחרים.

**מפרט הטיפשות של מקייירני** מבוסס על הפער העצום בין מה שאנשים טוענים על עצמם לבין מה שהראו המדידות האובייקטיביות, ועל ההסברים שמדעי החכמה נתנו לפער הזה. לעיניי בלט במיוחד כשל ששמו המקצועי הוא אפופניה (Apophenia) – הנטייה לזהות משמעות עמוקה בסדרת אירועים אקראית. אפופניה נמצאת ביסודות העמוקים של האשליה העצמית. היא זו שגר רמת לנו לראות לוחות מוזימות בתוך צירופי מקרים, לייחס להתנהגותו של אדם משמעות שהיא פרי מוחנו הקורה, וגם להשוו שאירוע נדיר כלשהו הוא לא פחות מנס. אנחנו נוטים להתפעל מאירועים שהסיכוי להתרחשותם נמוך – נאמר אחד למיליון. אבל אם מדי עשר דקות אנחנו עדים לאירועי התרחשות, תהיה אשר תהיה, או לפי הסטטיסטיקה לבדה שמונה שעות ערנות ביום יזמנו לנו לפחות "נס" אחד עד גיל 50.

הטיה אחרי הטיה, בדותה אחרי בר"ר תה – רשימות מלאות יותר אפשר למצוא בויקיפדיה האנגלית, בערכים Cognitive Biases ו-Fallacies – מקייירני מראה לנו למה ועד כמה גם החכמים שבנו חיים בסרט. אבל האם זו קומדיית טיפשים או סרט בלהות של טמטום? זה כבר תלוי בכל אחד בנפרד.

פרופ' רפאלי הוא ראש מרכז שניא לחקר האינטרנט באוניברסיטת חיפה sheizaf.rafaeli.net



איור: ג'ורג' פריקל